

Liberalizm, cemaatçilik ve siyaset

03/06/2007

Liberal düşüncenin temel özelliklerinden birini bir karşıtlık tanımlar. Bu karşıtlık, "doğal" veya "kendiliğinden" olanla, doğal olmayan arasındaki ayrımla ilgilidir.

AYŞE BUĞRA

Liberal düşüncenin temel özelliklerinden birini bir karşıtlık tanımlar. Bu karşıtlık, "doğal" veya "kendiliğinden" olanla, doğal olmayan arasındaki ayrımla ilgilidir. Piyasanın doğal ve kendiliğinden bir düzen oluşturduğu fikri buna bağlıdır. İnsan doğası gereği takas ve değişimle uğraşan bir varlıktır ve dışardan müdahale olmadığı takdirde, insanın bu doğal eğilimi bize tıkır tıkır işleyen bir ekonomi kazandırır. Bazı liberaller, bireyin kişisel çıkar maksimizasyonuna yönelik doğal dürtülerinin, toplum düzeyinde de herkes için en iyi sonucu vereceğini düşünürler. Bu ekonomik liberalizmin, saf ve iyi yüzüdür. Ekonomik meselenin daha gerçekçi bir ele alınışı ise, bireysel davranışların toplumsal sonuçları konusunda bu kadar iyimser bir yaklaşım oluşturmaz. Ekonomik liberalizmin daha "gerçekçi" ve epeyce daha karanlık yüzü, müdahale karşıtı görüşlerini piyasanın doğal işleyişinin toplumsal sonuçları konusunda iyimser bir yaklaşıma dayandırmaz. Burada savunulan ekonomiye müdahale karşıtı görüş, doğal düzene müdahalenin yol açacağı felaketler üzerinde durur. "Ekonomik düzen kendi haline bırakılırsa ortaya iyi bir şey çıkar" demez, "müdahale başarısız olmaya ve kötü sonuç vermeye mahkumdur" der. Bu ahlaki tavır alışın subjektif niteliği ise, doğal düzenle bu düzene yapılan "yapay" müdahale arasındaki ayrıma dayanarak tartışmaya kapatılır. Yani, piyasanın işleyişinden kaynaklanan eşitsizlik ve yoksulluk gibi sorunların, doğallıkları ölçüsünde kabul edilebilir oldukları, doğal olanın dışında ve ona karşı yapılan bilinçli devlet müdahalesinin yaratacağı özgürlük kısıtlamalarının ise kabul edilmezliği vurgulanır.

Çeyrek asırdır dünyayı kasıp kavuran piyasa köktenciliği, liberalizmin bu gerçekçi ve karanlık yüzünü yansıtıyor ve insanların gündelik hayatını etkileyen sorunların çözümü için alınabilecek somut önlemlerin önünü kesiyor. Burada önü kesilen şey, gayet net bir biçimde, siyasetin ta kendisi. İnsanların günlük hayatlarıyla ilgili somut sorunların çözümsüzlüğü fikrinin kabul edildiği yerde, bu tür çözümlerle ilgili farklı önerilerin tartışılabileceği bir siyasi alana yer kalmaması gayet doğal. Türkiye'de, sokakta çalışırken, çöp karıştırırken veya yola dökülen marulları toplarken kazaya uğrayıp hayatlarını kaybeden çocukların sorunlarını politika konusu haline getiremeyişimiz de, bu doğallığın bir uzantısı olarak görülebilir.

Eklektik dil

Ama liberalizmin çeyrek asırdır siyaseti ablukaya almış olan hegemonik dilinin başka bir boyutu daha var ve bu boyut da Türkiye açısından çok önemli. Çeyrek asırdır ekonomik liberalizmle birlikte gelişen toplumsal düşünce ortamında, ekonomik liberalizme özgü doğal-yapay karşıtlığının ekonomi dışında da geçerlilik kazandığını görüyoruz. Bu süreç içinde, ekonomiye atfedilen doğallık, aileye ve kültüre uzanarak bu alana devletin yasama ve yargı yoluyla yaptığı yapay müdahalelere karşı korunması gereken bir kutsallık kazandırıyor. Kültürün önemli bir yanı olan din, tanımı gereği taşıdığı kutsallık içinde, bu dokunulmaz alanın asli bir parçası olarak ortaya çıkıyor. Bu dokunulmazlık karşısında, bireysel hak ve özgürlüklerle ilgili siyasi liberal kaygılar haliyle şekil değiştirmek durumunda.

Ama bu şekil değiştirme genellikle "ekonomik liberalizme varız, siyasi liberalizme yokuz"

biçiminde ifade edilmiyor. Aksine, insan haklarıyla ilgili söylemin, ailenin ve kültürün dokunulmazlığının devlet baskısına karşı korunmasını vurgulayan bir nitelik kazandığını, cemaatçi öğelerle liberal öğelerin birbirine karışmasından oluşan eklektik bir dil edindiğini görebiliyoruz. Bazı durumlarda bu eklektik dilin içerdiği çelişkiler ortadan kalkabiliyor. Türkiye'nin meşhur başörtüsü sorununun liberal bir yaklaşımla dile getirildiği bazı durumlar, bunun örneklerinden. Mesela üniversitede tesettür konusu bağlamında, yetişkin insanların kendi özgür seçimlerini yansıtan bir kıyafetle almayı hak ettikleri bir kamu hizmetini alabilme hakları, siyasi liberal düşünce doğrultusunda gayet kolay savunulabilecek bir şey. Dolayısıyla, Türkiye gibi bireysel hak ve özgürlük ihlallerinin 12 yaşında bir çocuğun güvenlik güçleri tarafından öldürülmesi ve bununla ilgili açılan davanın beraatle sonuçlanmasına kadar vardığı bir ülkede, başörtüsü konusunun bireysel özgürlüklerle ilgili tartışmaların merkezine oturmuş olması, bütün tuhaflığına rağmen, tutarsız ve zor anlaşılır bir şey değil.

Ama liberal-cemaatçi sentezin bu kadar rahat işlemediği alanlar da var. Bu alanlarda ailenin ve kültürün dokunulmaz alanıyla bireysel hak ve özgürlüklerin alanı o kadar rahat örtüşmüyor. Bazı durumlarda, belirli bir kültürel topluluğun ve o topluluğun üyesi olan ailelerin, bireylere, özellikle çocuklara, ne yapıp ne yapamayacakları konusunu ciddiyle ele almak gerekiyor. Yani kültürün içeriğini, bireysel özgürlükler açısından tartışmak gerekiyor. Mesela, "Müslüman bir ailenin 15 yaşında gayet güzel okuyan bir kız çocuğunu okuldan alıp başını örttürmesi ve onu babası yaşında bir adamla evlendirmesi, kabul edilebilir bir şey midir?" sorusu gündeme gelebiliyor. Aramızdan, benim gibi, "Eğer bu kabul edilebilir bir şeyse, mesela Çinlilerin 20. yüzyılın başında hâlâ uygulamakta oldukları kız çocukların ayaklarını bandajlayıp deforme etmeleri ve onların ileride kendi hayatlarıyla ilgili yapabilecekleri seçimleri radikal bir biçimde kısıtlamaları da, kültürün dokunulmaz alanı içinde kabul edilebilir bir şey haline gelmiyor mu?" diye soracak münasebetsizler de çıkabiliyor. Bu münasebetsizler, dinin toplumsal yaşama giderek hakim olduğu bir toplumda, bireyin kendi günlük hayatıyla ilgili özgür kararlar alma imkanının sınırları konusunda sorular sormaya da başlayabiliyorlar.

Bu tür sorular ortaya çıktığı noktada, ailenin ve kültürün doğallığıyla, müdahalenin yapaylığı arasındaki karşıtlık siyasi tartışmanın önünü kesmeye başlıyor. Ailenin ve kültürün kutsal alanına devletin yapabileceği her türlü müdahalenin baskıyla özdeşleştirildiği noktada, bazı rahatsızlıkların siyasi arenada dile getirilmeleri de giderek güçleşiyor. Bu noktada, aynı ekonomik liberalizmin alternatifsiz oluşu gibi, çoğunluk kültürünün toplumsal hayata egemen olması da, alternatifi olmayan bir doğal olgu olarak ortaya çıkıyor.

Buradaki sorunun, "şeriat düzeni mi laik düzen mi" tartışmalarının epeyce ötesinde bir sorun olduğu açık. Dolayısıyla çözümü hiç kolay değil. Hele ABD'nin Türkiye'yi "ılımlı İslam'ın" kapitalizmle bağdaşabileceğini gösteren bir örnek olarak lanse etmeye kararlı görüldüğü bir uluslararası konjonktür içinde hiç değil. İlimli İslam'ın modern kapitalizmle gayet güzel bağdaşabileceği konusunda kuşku duymak için hiçbir sebep yok gerçekten. Aksine, Türkiye'de olduğu gibi, modern kapitalizmin devlet müdahalesiyle çözümünü engellediği yoksulluk gibi sorunların kontrol altında tutulmasında Müslüman dayanışma kültürünün yapabileceği önemli katkılar mevcut. Bu kültürün, "iş barışını" sağlamak ve işçi örgütlenmesinin önünü kesmek açısından da yararlı olacağına dair epeyce ipucu var. Ama aynı ilimli İslam'ın, kendi iradesiyle kendi hayatıyla ilgili kararlar alabilecek özerk bireylerden oluşan bir toplumla bağdaşabilirliği konusu, biraz daha çetrefil.

Geçtiğimiz günlerde yüz binlerce insanı sokağa döken bu çetrefil sorunu, özellikle bu konudaki rahatsızlıklarını dile getirmeye çalışanların çoğunun kadın oluşundan kaynaklanan bir tepeden bakma kolaylığıyla, mesnetsiz korkulardan ya da Başbakan'ın çok talihsiz ifadesiyle "bindirilmiş kıtalar"dan söz ederek, halının altına süpürmek de, pek mümkün görünmüyor. Bütün değerlendirmelerimizi medyanın öne çıkardığı güzel ve şık kadın fotoğraflarının etkisi altında yaptığımızı unutmadan, mitinglere katılanların çoğunun yoksul

kimseler olmadıklarını söylemek mümkün. Ama ortada hiçbir araştırma yokken, katılımcıların sahip oldukları ayrıcalıkları kaybetmek istemeyen Kemalist elit mensuplarından ibaret olduğunu iddia etmek hiç mümkün değil. Bu, hayatında belki de hiçbir protesto eylemine katılmamış yüz binlerce insanı ve onların dertlerini, söz konusu mitinglerde bolca sergilenmiş olan AB karşıtı, militarist, antidemokratik bir milliyetçiliğin eline bırakmakla eşanlamlı. Bu insanlar ve onların dertleri yok sayılarak demokratik siyaset dışına itildiğinde, gerçekten, ekonominin ve kültürün doğallığı fikrine sarılarak, siyasetin asli ögesi olan tartışma ve uzlaşma çabalarını reddeden bir çoğunluk iktidarının sesiyle, onun karşısındaki antidemokratik milliyetçiliğin sesinden başka ses duyulmaz olabilir.

Ben kendi hesabıma, çözümün siyaseti yeniden keşfetmekten geçtiğini düşünüyorum. Siyaseti yeniden keşfetmek için de, doğallık zırhına bürünmüş olan ekonomimizin ve kültürümüzün gereklerine kurban edilen çocuklardan başlayarak orta sınıftan kadınlara kadar, bütün bireylerin günlük yaşamlarını etkileyen her şeyi ciddiye almak zorundayız.

AYŞE BUĞRA: Boğaziçi Üni.